

ИНТЕРПРЕТАЦИЯТА НА МИТА ЗА ОРФЕЙ И ЕВРИДИКА У ДВАМА АНТИЧНИ ПОЕТИ

Марта Ивайлова

Митологичният герой Орфей е тракийски певец, чиято музика има магическо въздействие не само над хората, но и над боговете и природата. Представата за очароващото и преобразяващо действие на изкуството възбужда въображението на поетите и те често се обръщат към неговия образ. Възвишеният трагизъм на нещастната му любов с Евридика пък става предмет на множество интерпретации – както реалистични, така и символични. От времето на Късната античност до днес този сюжет използват в творчеството си художници, музиканти, творци на словото. Забележително е, че самият мит става известен в историята на литературата от произведенията на двама прочути римски поети – Вергилий и Овидий. Може да се каже, че те въвеждат тези днес всеизвестни персонажи и ги популяризират, за да може да се каже днес, че Орфей и Евридика са символ на вечната любов.

Римският поет Публий Вергилий Марон (I в. пр.Хр.) е автор на поетическите творби “Еклоги”, “Буколики”, “Георгики”, “Енеида” и др., които се радват на голям интерес не само през Античността и Средновековието, но и днес. Поемата “Георгики” е писана във време, когато земята е разорена и обезлюдена след Гражданските войни¹. Целта на поета е да възобнови любовта на римлянина към селския живот, в тон с програмата на император Октавиан Август да се укрепи разрушеното земеделие. “Георгики” възхвалява полския живот и труд. Тя обаче не е наръчник по селско стопанство, а дидактическа поема, която съдържа множество лирични отклонения и митологични екскурси. Затова на нея трябва да се гледа като на поезия *par excellence*.

“Георгики” е написана в хекзаметър и се състои от четири книги. Всяка една от тях е посветена на отделна тема. Първа книга разглежда земеделието, втора книга – овощарството, трета книга се занимава с животновъдството, а четвъртата е посветена на пчеларството и е изпълнена със съвети за грижите, нужни за отглеждане и развъждане на пчели. В “Георгики” Вергилий използва поучителни и занимателни примери, за да постигне по-голяма убедителност на разказа си. Такива

са и митологичните отклонения, сред които и историята за тракийския певец Орфей и неговата жена Евридика.

Публий Овидий Назон, римски поет от същата епоха (края на I в. пр.Хр. и началото на I в. сл.Хр.), е автор на множество произведения, сред които се открояват “Любовни елегии”, “Любовно изкуство”, “Метаморфози”, “Празници” и др. Поемата “Метаморфози” е написана в хекзаметър и се състои от петнайсет книги. В нея са представени множество митове за превъплъщения на хора в животни, растения, птици, дори камъни. В това произведение Овидий е разработил множество гръцки митове и именно чрез интерпретацията си в “Метаморфози” те са достигнали до наши дни. Структурата му е сложна, тъй като митовете се преплитат или преливат едни в други. “Метаморфози” започва със сътворението на света и човека, след това са разказани митовете за различни превъплъщения и завършва с възнасянето на Цезар и Август сред звездите. Наративите, от които е изградено това произведение, са групирани чрез различни похвати: обединени са в цикли – по място на действието или чрез някаква връзка между героите. Така се постига и единната композиция на поемата. Един от многобройните митове, разказани в “Метаморфози” на Овидий, е митът за Орфей и Евридика.

Буди интерес фактът, че двама големи римски поети, живели в една и съща епоха, се спират на разказа на тракийския певец и съпругата му. Те предават в общи линии една и съща история, но всеки от тях се отнася по своему към нея. Настоящата работа е опит да се разгледа този мит у двамата поети и да се открият приликите и разликите на композиционно, функционално и съдържателно равнище.

Поначало митът за Орфей и Евридика съществува в различни версии. Като литературна тема той е разработван неведнъж², но в най-завършен и цялостен вид се среща в “Георгики” на Вергилий. Това е най-богатата и известна версия на мита. Съдържанието ѝ е следното:

Нимфата Евридика била съпруга на Орфей. Докато един ден се разхождала с приятелките си по полята, била подгонена от влюбения в нея Аристей. Бягайки от него, тя била ухапана от змия и умряла. Неутешим от скръб, нейният съпруг Орфей слязъл в мрачното царство на Хадес, за да я търси:

“Дълго за нея рида пред небето певецът родопски
и най-накрая реши да придума подземните сили,
одързости се до Стикс през Тенарската порта да слезе.”

(Ovid. Met. X, 11–13)³

Там със своята песен той омаял не само обитателите на подземния свят, но и самите богове. Трогнати, те се съгласили да му върнат Евридика. Уговорката била, че тя ще върви след него, но той не трябва да се обръща, за да я погледне, докато не излязат на земята. След като тръгнали, почти на бял свят, Орфей не издържал, обърнал се и следващата го сянка на Евридика изчезнала – той загубил жена си повторно и завинаги. Опитал се да измоли втора възможност, но подземните богове били непреклонни. Орфей бил принуден да се върне без утеха на земния свят.

Другата известна версия на мита, разказана от Овидий в “Метаморфози”, не е толкова богата и подробна. В нея не присъства персонажът Аристей и смъртта на Евридика не е обоснована от неговата намеса. Докато се разхождала със своите приятелки по полята, тя настъпила скритата в тревата змия, която я ухапала. Така Евридика умряла. Нататък историята до голяма степен съвпада с версията, разказана от Вергилий, в която Аристей има участие.

На композиционно ниво забележителен е фактът, че двамата поети използват по противоположен начин мита за Орфей и Евридика. В единия случай – при Вергилий – става дума за малък мит вместен в по-голям мит, т.е. историята на Аристей играе ролята на рамка спрямо тази на Орфей и Евридика. Обратно – при Овидий – митът за Орфей и Евридика е рамкиращият. Той съдържа в себе си ред по-малки истории, обрамчени от големия мит за тракийския певец и неговата любима.

Епизодът за Орфей и Евридика се намира в последната IV книга на Вергилиевите “Георгики”. Там той е част от историята на пчеларя Аристей. Чрез разказа за Орфей и Евридика поетът обяснява предисторията, причината за нещастieto на пчеларя – загубата на неговите така обичани и добре гледани пчели. У Вергилий историята на един пчелар, макар и разказана занимателно, има прагматична цел – да представи старите корени на пчеларството, трудностите и страданията, с които е съпътствано създаването и оцеляването на “туй вълшебство”, както казва самият поет в първия стих.

Митът за пчеларя Аристей започва с обръщение към Музите и търсенето на корените на голямото изкуство на пчеларството:

“Музо, кое божество е създало за нас туй вълшебство?

И откъде си получи началото новият опит?”

(Verg. Georg. IV 315-316)⁴

Подобно встъпление е характерно за големите епически произведения. Обръщението към Музите е характерен епически похват. Той се среща например в “Илиада” на Омир: “Музо, възпей оня гибелен гняв на Ахила Пелеев” (II. 1. 1)⁵, в “Енеида” на Вергилий: “Музо, спомни ми защо се засегна божествеността ѝ” (Aen. 1. 8)⁶.

Едно голямо отклонение от разказа за загубата на пчелите е описанието на речното царство и изброяването на нимфите, които живеят в него. Това също е типично епическо средство – един каталог (изреждане), какъвто срещахме например във втора книга на “Илиада” от Омир – каталог на корабите, или в “Енеида” на Вергилий (песен седма) – каталог на войските на рутулския вожд Турн. По съвета на майка си, нимфата Кирена, как да си възвърне благоденствието, Аристей преборва морския гадател Протей и го принуждава да му открие причината за сполетялото го нещастие. Според гадателя Аристей бил наказан заради причинената от него смърт на Евридика – непрежалимата съпруга на Орфей:

“Не на кое и да е божество яростта те преследва;
тежка вина ти изкупваш. Такава мъст иска за тебе
не по вина клет Орфей...”

(Verg. Georg. IV, 453–455)⁷

Протей разказва за трагичната съдба на тракийския певец, чиято любима била ухапана от змия, докато се опитвала да избяга от Аристей, а после я загубил повторно, когато, на излизане от подземното царство се обърнал да погледне вървящата след него сянка. Вергилий представя Орфей като мъстящо божество, омилостивено накрая с жертвата, която Аристей принася на двамата съпрузи. Благоденствието се завръща и нещастieto на пчеларя намира своя край – той си връща пчелите.

В “Метаморфози” на Овидий историята на Орфей и Евридика е поместена в X и началото на XI книга и е част от поредицата митове за превъплъщения на хора в различни живи и неживи същества. Тук обаче, обратно на мястото и функцията му в “Георгики” на Вергилий, той е рамката, в която са поместени други митове. След разказа за смъртта на обичната му съпруга, опечален от загубата, Орфей разказва различни легенди под съпровода на своята лира. Малките повествования, от които се състои песента на Орфей, представят нещастните любови от стари времена завършили с трагичен край. Тези истории имат винаги гибелни последици за героите – обикновено метаморфоза. Това са историите за превърналия се в пиния любим на богиня Кибела Атис; за обичания от

бог Аполон Кипарис, който бил преобразен в дърво; за отвличането на фригиеца Ганимед от изгарящия от любов към него бог Юпитер; за Хиацинт, любимец на Аполон и убит ненапорочно от него, който бил превърнат в цвете; за Керастите, наказани от Венера и преобразени на бикове, и Пропетидите, които богинята превърнала в камъни заради незачитането ѝ. Орфей пее и за нещастната кипърска принцеса Мира, която се влюбила в собствения си баща и след големи мъки била превърната в дървото смирна; за нещастната смърт на нейния син Адонис и превръщането му в цветето съсънка. Певецът възпява и Аталанта и Хипомен, които били превърнати в лъвове по волята на богиня Венера, защото не ѝ благодарили, че ги е събрала заедно. Възникнали вероятно като етиологични легенди, тук тези разкази илюстрират трагичния завършек на всяка голяма човешка любов. Единствено изключение може би е митът за Пигмалион. Макар и през цялото време да разказва за любовните мъки на героя, неговата история завършва с щастлив край. Част от песента на Орфей, тези повествования запълват мястото до края на X книга, а в началото на XI книга се разказва за смъртта на певеца.

Епизодът за Орфей и Евридика у Овидий започва с приканването на бог Хименей към киконската земя от тъжния и скръбен Орфей. Този път обаче богът “не носи тържествени химни ... и поличби за щастие бърдно”. Появява се предчувствието за станало нещастие. Радостният и ведър бог на сватбените химни сега носи сълзящ и мъждеещ факел. Началото на историята за тракийския певец и любимата му започва с предизвестие за края:

“Изходът по-страшен бе от предвестните знаци”.

(Ovid. Met. X, 8)

След това Овидий повежда тъжния разказ за смъртта на младата Евридика и скръбта на сладкогласния певец Орфей.

И двамата поети разказват за смъртта на Орфеевата съпруга само в няколко стиха. Според Овидий героят веднага решава да слезе до реката Стикс през Тенерската порта. Той накратко описва това, което Орфей вижда в подземното царство. Вергилий се спира на мъката на природата по загиналата Евридика с четири стиха:

“Хорът от дружки дриади изпълни със стон върховете на планините; обляха се в сълзи родопските чуки, височините пангейски и бойката област на Резос, гетите също и Хебър, актийска Орития също”.

(Verg. Georg. IV 461–463)⁸

Мъката по любимата в “Георгики” също е описана по-подробно, а чак след това се разказва за слизането на Орфей през Тенарската порта “в подземното царство на Дита”.

Мотивът за слизането в подземния свят е често срещан в античната литература. Ред велики герои са слизали в Хадес – на подобно предизвикателство са способни изключителни личности, каквито са Херакъл, Тезей, Пейритой. Този мотив се среща и в епоса – в “Одисея” на Омир Одисей слиза в подземното царство, за да се срещне с гадателя Тирезий. В шестата песен на Вергилиевата “Енеида” Еней слиза в Хадес, за да получи предсказание от баща си Анхиз. Орфей, който не е прославен със сила и подвизи герой, съумява да слезе в подземния свят благодарение на своята омайваща музика. Заради своята певческа дарба той не е смятан за обикновен човек и е допуснат в царството на мъртвите. Затова получава и възможността да си върне любимата.

В описанието на подземния свят у двамата поети също има различия. У Вергилий то представлява изброяване на сенките и чудовищата, които обитават мрачното царство на Хадес. В повече от десет стиха се говори за Тартар, Евменидите, страшното куче Цербер, наказания Иксион. Дори и те са трогнати от песента на печалния Орфей. Всички стоят безмълвни, омагьосани от прелестната и тъжна песен. Вергилий не предава разменените думи между певеца и боговете на подземния свят – Хадес и Прозерпина. Изпреварвайки обяснението, поетът казва направо:

“Върната пак, Евридика вървеше към земния въздух,
беше зад него (Това бе повелята на Прозерпина)”.

(Verg. Georg. IV 486-487)

Всичко става ясно от следващите стихове, като постепенно напрежението нараства.

Разказът за слизането на Орфей в подземното царство в “Метаморфози” на Овидий има по-различна структура. Епизодът е значително по-дълъг от този в “Георгики”. Героят се явява пред царя на мъртвите и съпругата му, тук наречена Персефона, и започва своята песен. Тя е изградена в пряка реч в повече от двайсет стиха. В тях нещастният Орфей излага причината за своето идване – моли владетеля на подземното царство да му върне любимата Евридика. Той разсъждава върху краткостта на човешкия живот – за това, че рано или късно всички смъртни са принудени да слязат в подземния свят, че “тук е сетната наша обител –

вие човешкия род управлявате най-дълговечно”. Говори за любовта – че тя надвива всеки, дори боговете, като дава за пример самите Хадес и Персефона. Чак след думите на Орфей са описани подземното царство и обитателите му, които са разчувствани от песента му. Вцепенени от съпричастие, облени в сълзи, сенките са забравили своите занимания: Тантал не усеща своята жажда, Сизиф е оставил закратко скалата, Белидите – своите урни. За пръв път Евменидите са просълзени, умилени и съчувстват на Орфеевото нещастие. Подземният владетел не отхвърля молбата на Орфей. Идва Евридика и заедно с нея се уговарят, че Орфей не трябва да поглежда назад, докато не премине напълно Авернската долина, иначе ще загуби отново любимата си, този път завинаги.

И у двамата поети епизодът, в който се разказва как по пътя към земния свят Орфей се обръща към Евридика и я загубва повторно, е пропит с драматизъм и напрежение. У Вергилий разказът е по-стегнат “Орфей е обзет от безумно нетърпение, напрежението расте:

“...спря пред самия светлик и отправи взор непредпазливо към Евридика, обзет от копнеж. И веднага пропадна целият труд, нарушен бе законът на неблаг тиранин”.

(Verg. Georg. IV 490–492)⁹

Три пъти се разнася гръм над Авернското блато. Чуват се единствено думите на Евридика, с които тя се сбогува с любимия, неразбираща злата съдба. Скрива се от очите на Орфей, който напразно се впуска подир сянката ѝ, “желаещ толкова много неща да ѝ каже”. Лодкарят не позволява на певеца да прекоси отново реката. Вергилий описва момента на огромното му отчаяние, използвайки отново типичен епически похват – сравнението. В скръбта си героят е като славей, който е загубил своите пиленца – той е печален и неспокойно, търсейки, скача от клонка на клонка. Така и Орфей не може да намери успокоение. Той ще оплаква своята съдба, ще споделя мъката си с дърветата, с пещерите, с цялата природа.

При Овидий разказът е изграден по сходен начин: когато Орфей и Евридика стигат до границата на подземното царство, той, “жаден за нейния лик... взор към нея възви и невестата мигом изчезна”. Единственото, което усеща, е само полъх. Едва достига до него нейното “Прощавай!”. Непосредствено следва разказът за мъката на певеца по повторно и безвъзвратно загубената любима. Вцепенението на героя от повторната загуба на жена му е сравнено с някой, вцепенил се от ужас,

виждайки трите шии на кучето Цербер, и с вкаменилия се Олен. Тук също Орфей се опитва да премине отново реката, а лодкарят отказва.

Разлика у Овидий и Вергилий има във времето, което нещастният съпруг прекарва в страдание на брега на реката. В “Метаморфози” се казва: “неотлъчно дни седем запуснат все пак седа на брега”, а в “Георгики” – “без отдых той седем месеца плакал ... край вълните на пустия Стримон”. Вергилий хиперболизира, преувеличава срока, за да покаже привързаността и верността на героя към неговата любима и да засили въздействието върху читателя. При Овидий срокът от седем дни е по-реалистичен; той не търси специално въздействие тук, а разчита на цялостната картина.

В “Метаморфози” разказът за скръбта на Орфей е значително по-кратък. Поетът споменава само, че той “пренебрегвал дара на Церера” и единствено плачел. След това проклет “безсърдечните сили на Ереб” и се скрил в “Родопската вис и във Хемус”. Накрая се казва, че Орфей е презрял женската любов и научил тракийците да отнасят своята любов към млади момчета. Тук Овидий използва една много поетична метафора: “в най-ранна младост да вкусват от краткотрайната пролет и първия цвят да откъсват”.

Митът за Орфей завършва с неговата смърт. Този епизод е разработен различно у двамата поети. В “Метаморфози” смъртта на Орфей е детайлно описана и заема над петдесет стиха в началото на XI книга. Тя е отдалечена от началото на разказа, тъй като помежду им са поместени поредица митове за нещастни любовни истории, завършили с превъплъщение. Оплаквайки загубената Евридика сред гори, скали и дивни зверове, певецът свири и разказва в песни за други гибелни любови. Пеещ го съзират вакханките, “киконски невести”, и се втурват към него, замеряйки го с камъни. Камъните обаче, омагьосани от неговата божествена песен, падат в краката му – не искат, не могат да наранят прекрасния певец. Вакханките побесняват все повече:

“ ... Расте безогледната свада,
мярката тя надминава, владей Еринията бясна”.

(Ovid. Met. XI, 13–14)¹⁰

Вакхическите възгласи, тимпаните и флейтите заглушават песента на Орфей и тогава камъните започват да го удрят. Вакханките, тук наречени менади, разкъсват дори зверовете, птиците, змиите, “от гласа на Орфей несъвзети, и тъй лишават певица от цялата зрелищна слава”.

След това се втурват към самия певец – като птици, които виждат през деня нощна сова и се нахвърлят върху нея. Овидий прави аналогия и с амфитеатъра, където еленът е обречен да падне като плячка на кучетата. Описанието на безчинстването на вакханките е изградено с напрежение и драматизъм. Те разкъсват дори воловете, които наблизко в полето орат, а самите орачи в същия миг се разбягват. Орфей, вдигнал ръце за пръв път, “думи напразно изрича, че гласът му нищо не трогва”. Певецът, чиито глас е покорявал дори камъните, сега е заглушен, никой не го чува. Вакханките го разкъсват, душата му отлита през устата – инструмента, омайвал дори дивата природа.

След кулминацията – кървавото изстъпление на обезумелите жени, напрежението рязко спада. Овидий описва света замрял от скръб по певеца. Страда цялата природа – реките преливат от собствените си сълзи. Нимфите, облечени в траур, с разпуснати коси, жалят за него. Река Хебър понася във водите си главата и лирата му. Става чудо – езикът му шепне, а лирата ехти. Така те стигат до остров Лесбос. Историята не свършва дотук. Поетът преплита края ѝ с още един мит – за дракона, убит от Феб Аполон на Лесбоския бряг. Този дракон нападнал главата на Орфей, но богът го погубил. Тогава чак душата на Орфей слязла в подземното царство. Минала през познатите ѝ места и открила Евридика. Така Овидий приключва историята за Орфей и Евридика. Може да се каже, че по някакъв начин редът е възстановен и справедливост има. Макар и драматична, тази история всъщност има щастлив край – в подземното царство двамата няма никога да се разделят:

“Ту се тук двама разхождат със стъпки сдружени в простора,
ту подир нея пристъпва Орфей, ту закрачва пред нея,
и безопасно се вече обръща към Евридика”.

(Ovid. Met. XI, 64–66)¹¹

Както на повечето места в “Метаморфози”, и тук Овидий продължава разказа си с плавно преливане в друг мит. Поетът се спира на жестокото наказание на вакханките, наложено от Дионис Бакх. Той не може да им прости, задето погубили “певеца на неговите тайнства” Орфей. Опечален от смъртта на своя любимец, Бакх отива в Лидия, където се случва следващата история – тази за алчния цар Мидас. Така се осъществява неусетното преминаване от един към друг мит. Между отделните истории няма рязка граница, както няма рязка граница и между деветте епизода, съставлящи песента на Орфей, които са поместени в рамката на главния мит за тракийския певец и неговата съпруга.

У Вергилий заключителният епизод за смъртта на Орфей е кратък. Само в три стиха се споменава как загинал героят. Докато се скитал и скърбял за своята любима Евридика, презиращ всички жени, бил разкъсан от киконските вакханки, които разсяли месата му по полето. Единствено главата на певеца била отнесена от река Хебър. Гласът му зовял Евридика, докато издъхвал:

“... Додето отлита душата,
целият бряг на реката зова “Евридика” отнасял.”

(Verg. Georg. IV, 526–527)¹²

С това завършват думите на гадателя Протей, който се гмурва обратно в морето. Чул разказа му, пчеларят Аристей принесъл омилювателни жертви на Орфей и Евридика и така възвърнал своите пчели и благоденствието си. Краят на мита за Аристей е и краят на последната IV книга на поемата “Георгики”. След кратка възхвала на земеделския труд, Вергилий преминава към прослава на император Октавиан Август и на неговите военни подвизи.

Освен на ниво композиция и структура, у двамата поети се откриват различия и на стилово и лексикално ниво, които обаче не водят до смислови противоречия. По един и същ повод Вергилий и Овидий употребяват различни думи или изрази, като целят определено внушение у читателя. В краткото описание на смъртта на Евридика например Вергилий нарича змията, ухапала девойката, “страшната хидра, пазач на брега” (*immanem hydram servantem ripas*, Verg. Georg. IV, 459), докато Овидий казва просто, че тя паднала мъртва “от змийския зъб уязвена в петата” (*occidit in talum serpentis dente recepto*, Ovid. Met. X, 10). При него нейните приятелки са наречени “рой наяди” (*naiadum turba*, Ovid. Met. X, 9), а у Вергилий – “хорът от дружки дриади” (*chorus Dryadum*, Verg. Georg. IV, 460). Лексикалната разлика не е от особено значение, тъй като и наядите, и дриадите са нимфи – едните горски, а другите – нимфи на извори и потоци. Тези особености по-скоро имат значение като израз на стиловите предпочитания на двамата поети.

Особено място заемат реалиите – местата, реките, планините, които се споменават в двата разказа, епитетите на Орфей. Докато у Вергилий Орфей е наричан само с името му, то у Овидий той е и *Rhodopeius vates* (преведено с “певецът родопски”, Ovid. Met. X, 11), *Rhodopeius heros* (преведено с “героят родопски”, Ovid. Met. X, 50) или просто *vates* (Ovid. Met. X, 82), също *dis genitus vates* (Ovid. Met. X, 89) и т.н. Орфей е известен като певец от Тракия – област, недобре позната в Античността

и поради това свързвана с редица митологични представи. Тя се възприема дори като мистична и затова предизвиква интереса на античните писатели и поети. В Античността Тракия се е асоциирала със студения и мрачен север, с диви неизвестни племена, които я обитават, с различни непознати планини, реки, легендарни герои. Такива са Родопската планина, планината Хемус, реката Хебър Еагров. От друга страна, у Вергилий Тракия се свързва и с “актийска Орития” – тук пък се прави връзка с мита за отвличането на атинската принцеса Орития от бога на северния вятър Борей. Планината Пангея – смятана за родина на Орфей, и река Стримон също се споменават, за да обозначат Тракия. За представата, която буди в съзнанието на Античността Тракия, говори приблизителността на местата, споменати от двамата поети. Очевидно е, че те не са топографски точни – за Орфей Овидий казва: “скри се в Родопската вис и във Хемус”. Споменава се и реката Хебър, която не се намира близо до Хемус, както и река Стримон, която също е далеч. За античните хора тези реалии вероятно просто са символизирали Тракия.

Когато се сравни интерпретацията на мита за Орфей и Евридика както у двамата големи римски поети, така и в останалите по-кратки разкази или просто споменавания за него у други антични автори, се вижда, че всеки от тях го е използвал по начин, подходящ за неговите конкретни цели. Тъй като най-често митът за Орфей и Евридика започва да се използва през епохата на Елинизма, в науката се появяват мнения, че това е и времето на неговото възникване. Трябва да се имат обаче предвид най-старите сведения за историята на Орфей и Евридика. Може да се смята, че това са думите на Адмет (Eur. Alc. 357–362)¹³ от трагедията Алкестида на Еврипид. От тях става ясно, че митът има значително по-ранни корени. Все пак, изглежда, самата фабула се е развила постепенно. У Еврипид името на Евридика не се споменава, както и неуспешният изход на събитията. Това, че Орфей не успява да изведе Евридика от подземното царство, вероятно се е развило по-късно. Някои изследователи дори смятат, че преди Овидий и Вергилий историята на Орфей и Евридика е имала щастлив край, че е завършвала с успешното извеждане на Евридика на земния свят, за което обаче няма доказателства. Така или иначе, в мита за Орфей могат да се проследят редица стари мотиви. Такива са мотивът за вълшебното въздействие на музиката, който се среща и в мита за Амфион, мотивът слизането в подземното царство, който, както беше казано, има успоредици в подвизите на Херакъл и Тезей; гибелта на Орфей от рыцете на вакханките препраща към разкъсването на Загрей, който е смятан за първия Дионис.

Част от старогръцката митология, приказната история за певеца Орфей и неговата любима Евридика намира най-добрата си интерпретация у двамата големи римски поети и чрез техните творби преминава през Ренесанса в Новото време. Различни сюжети, почиващи върху мита, са използвани от Тициано, Рубенс, Тинторето, Роден и други художници. Своего вдъхновение от неувяхващата любовна история през ХХ в. са почерпали и Р. М. Рилке, Жан Ануи, Андре Жид, Осип Манделщам и Марина Цветаева.

БЕЛЕЖКИ

¹ I в. пр.Хр. – последните години на Републиката в Рим, раздирани от битките между Гай Марий и Сула, Гражданската война на Гай Юлий Цезар срещу Гней Помпей Велики и войната на Октавиан Август с Марк Антоний, която окончателно слага края на Републиката.

² Този мит е разработван с малки вариации, съвсем сбито или само се споменава и у Verg. Cul. 268–295; Hor. Carm. III, 15–24; Sen. Iun. Herc. fur. 569–591; Stat. Theb. VIII, 58–59.

³ “quam satis ad superas postquam Rhodopeius auras
deflevit vates, ne non temptaret et umbras,
ad Styga Taenaria est ausus descendere porta.”

⁴ “Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingressus hominum experientia cepit?”

⁵ Тук и по-нататък българският текст се цитира по превода на Ал. Милев и Бл. Димитрова.

⁶ “Musa, mihi causas memora, quo numine laeso.” Тук и по-нататък българският текст се цитира по превода на Г. Батаклиев.

⁷ “Non te nullius exercent numinis irae;
magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
haudquaquam ob meritum poenas ... “

⁸ “... flerunt Rhodopeiae arces
altaque Pangaea et Rhesi mavortia tellus
atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia.”

⁹ “Restitit Eurydicenque suam iam luce sub ipsa
immemor heu! victusque animi respexit. Ibi omnis
effusus labor atque immitis rupta tyranni
foedera ... “

¹⁰ “ ... sed enim temeraria crescunt
bella modusque abiit insanaque regnat Erinys.”

¹¹ “hic modo coniunctis spatiantur passibus ambo,
nunc praecedentem sequitur, nunc praeuius anteit
Eurydicenque suam iam tuto respicit Orpheus.”

¹² “ ... anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripae.”

¹³ εἰ δ' Ὀρφέως μοι γλῶσσα καὶ μέλος παρῆν,
ὥστε ἥ κόρην Δήμητρος ἥ κείνης πόσιν
ὕμνοισι κηλήσαντα σ' ἐξ Ἀΐδου λαβεῖν,
κατῆλθον ἄν, καὶ μ' οὐθ' ὁ Πλούτωνος κύων
οὐθ' οὐπὶ κώπη ψυχοπομπὸς ἄν Χάρων
ἔσχον, πρὶν ἐς φῶς σὸν καταστήσαι βίον.

БИБЛИОГРАФИЯ

Антична литература. Енциклопедичен справочник. Съставители Б. Богданов и А. Николова. С., ”Д-р Петър Берон”, 1988.

Балабанов, Ал. История на класическата литература. Пловдив, ”Христо Г. Данов”, 1914.

Батаклиев, Г. *Антична митология*. Справочник. С., ”Д-р Петър Берон”, 1985.

Вергилий. Буколики. Георгики. Енеида. Прев. от лат. ез. Г. Батаклиев. С., ”Народна култура”, 1980.

Гримал, П. Речник на гръцката и римската митология. София, Рива, 2003.

Lexikon der Antike. Leipzig, Bibliographisches Institut, 1977.

Лосев, А. С. Орфей. – В: Мифы народов мира. 2. К-Я. Москва, 1982, 262–264.

Norden, E. Orpheus und Euridice. “Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse”, 1934, 626–683.

Овидий. Метаморфози. Прев. от лат. ез. Г. Батаклиев. С., Народна култура, 1981.

Омир. Илиада. Прев. от стгр. Ал. Милев и Бл. Димитрова. С., 1969.

Ziegler, K. Orpheus. – In: Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Herausgegeben von G. Wissowa. Bd. XVIII. Stuttgart, 1939, col. 1200–1316.